

Pokud velká část úspor půjde do českých státních dluhopisů, nepodaří se splnit jeden z hlavních úkolů důchodové reformy, tedy rozložení rizika. Jako český střadatel byste se měl bát, že stát za 30 let nebude schopen dostát svým závazkům.

”

FOTO LN - FRANTIŠEK VLČEK

Než špatně, to reformy raději nedělat

Reformy jsou v Česku špatně připravené a nedotažené, tvrdí **Štěpán Jurajda, ředitel CERGE-EI**, které se věnuje ekonomickému výzkumu a doktorským studiím. Podle něj v zemi chybí nezávislá státní instituce, která by reformní nápady politiků vždy důkladně analyzovala.

VOJTĚCH JANDA

LN Předpokládám, že jste sledoval daňovou ekvilibristiku okolo důchodové reformy. Jak to na vás působilo?

Celá ta agenda není moc přesvědčivá. Nemluvím jen o dramatických změnách v úrovni zvýšení DPH. Je zvláštní, že reforma, která je určující na mnoho generací dopředu, se připravuje takovým způsobem. Když vláda naživo před diváky mění strukturu tak zásadního návrhu, nemůže to budovat důvěru ani u laiků, ani u odborníků. A co je na tom nejhorší? Že takový postup se neustále opakuje, reformy jsou u nás často nedostatečně připravené, nejsou dotažené. Zkrátka je to obrázek toho, jak u nás funguje veřejná politika.

LN Takže podle vás je důchodová reforma špatně od základu?

Základ je v pořádku. Je tu dobrý důvod, proč reformu dělat. Je správné udělat malý opt-out, tedy vyvedení části úspor z prvního hlavního pilíře. Ale smysl to má jen v okamžiku, kdy se ten opt-out udělá dobře. Jako u všech reforem jsou nejdůležitější praktické detaily implementace. Pokud se udělají špatně, pak je lepší reformu vůbec nedělat a věnovat se parametrickým úpravám prvního pilíře.

LN Jaké detaily máte na mysli?

Jde třeba o anonymitu spořitelce, která by mohla napomoci snížení nákladů celého systému. Když si představíte, jak dnes funguje penzijní připojištění, velká část výnosů se v systému ztratí kvůli tomu, že se jednotlivé penzijní fondy přetahují o své klienty a dávají bonusy makléřům. To jsou zbytečné náklady. Podobné není nutné platit horentní sazby za vlastní správu úspor. Dnes víme, že aktivní správa portfolií má při-

danou hodnotu jen v případě, kdy jdete do skutečně rizikových aktiv, zatímco tady je zřejmé, že většina lidí si vybere relativně pasivní strategii investování. To je ale dobře a nemůžeme jim to mít za zlé. Když si koupíte zmrzlinu a nechutná vám, druhý den si koupíte novou. Když si ale špatně vyberete penzi, zásadně vás to ovlivní na zbytek života.

LN Co byste tedy navrhl?

Stát musí dbát na to, aby střadatelům nabídl na prvním místě indexované fondy s kvalitně nastavenou pasivní strategií. Když budete investovat do relativně pasivního portfolia, a pokud stát tyto základní fondy vybere dobře, takže budou dostatečně velké, tak nepotřebujete platit manažerovi nějaké vysoké poplatky. Pokud se tu naopak budeme bavit o dvouprocentních ročních poplatcích z celkových aktiv v systému, tak to nemá žádné opodstatnění. Když takhle budete spořit 35 let, přijdete až o třetinu celkových úspor na důchod.

Stát musí především zajistit, aby náklady na provoz pasivního fondu byly nízké. K tomu napomůže i to, že třeba balík peněz střadatelů půjde do fondu například z České správy sociálního zabezpečení anonymně, že fond, který bude ty peníze spravovat, nebude ani vědět, kdo u něj je. Nebudou cílené kampaně. Ušetříte za makléře.

LN Nejjistějším investičním modelem mají být investice do českých státních dluhopisů. Nemyslíte, že je to naopak nejistý způsob spoření? Jak se ukazuje, i nejsilnější ekonomiky mohou v krizi zklamat.

Pokud velká část úspor půjde do českých státních dluhopisů, nepodaří se především splnit jeden z hlavních úkolů důchodové reformy, tedy rozložení rizika. Jako český střadatel byste se měl bát, že stát za 30 let nebude schopen dostát svým závazkům, ať už naslibovaným penzím nebo dluhopisům. Když by k této nepříjemné situaci došlo, určitě byste chtěl mít část svých úspor vystavenou jinému riziku, proto také vyvádíte část finančních prostředků z průběžného systému. Přirovnal bych to ke krachu Enronu, kdy lidé přišli jak o práci, tak o úspory na penzi, které měli uloženy v akciích svého zaměstnavatele. Navíc pokud zavedeme úspory do českých státních dluhopisů, zavedeme i au-

tomatickou poptávku po zadlužování státu. Rozhodování o reformě zkrátka dostatečně nevychází z kvalitních analýz a to je symptomatické pro českou veřejnou politiku.

LN Hodně se mluví i o dobrovolnosti vyvedení části peněz do fondů. Jaký názor na dobrovolnost máte vy?

Já osobně jsem zastávce povinného přechodu. Existuje totiž vážné riziko, že lidé, kteří budou podporu druhého pilíře nejvíce potřebovat, se ho nebudou v dostatečné míře účastnit anebo v něm udělají špatná rozhodnutí. Pokud se lidé nebudou připravovat na to, že důchodová situace bude v budoucnu výrazně horší, mohou se pak objevit v ulicích a skutečně si stěžovat, že jejich situace je neúnosná. Tomu je třeba včas zabránit aktivní snahou. Proto si myslím, že je lepší, aby to nebyl dobrovolný přechod.

Reformy jsou u nás často nedostatečně připravené, nejsou dotažené. Zkrátka je to obrázek toho, jak u nás funguje veřejná politika.

”

LN Když říkáte, že reformy u nás nevycházejí z kvalitních analýz, v čem je problém?

Vidím dvě hlavní příčiny. Jednak absenci zákona o státní službě, jednak fakt, že na konci komunismu tu byly sociální vědy ve velmi špatném stavu a sociální vědy, jako ekonomie, sociologie, politologie, jsou velmi důležité pro kvalitní vykonávání vlády. A na té závisí svým způsobem i legitimita vládnutí.

LN V jakém smyslu?

Pokud ve státní správě nemáte kvalitní nezávislé ekonomy nebo pokud nemáte vytvořeny nezávislé instituty, které by vyhodnocovaly dopady vládních opatření, ocitáte se ve vzduchoprázdnu. Jediným do-

statečně kvalitním dlouhodobým týmem byla Bezděková komise. To byl první dobrý případ, kdy si politické strany řekly o nezávislé odborné vyhodnocení svých vlastních návrhů.

LN Vláda má ale třeba dobře známý NERV. I když je pravda, že její členové z přestavené důchodové reformy také nebyli příliš nadšení.

NERV je výborná věc. Já jsem určitě rád, že takový poradenský orgán existuje. Nicméně co je NERV? Je to malý počet lidí, kteří to dělají dobrovolně, zdarma, navíc ke svým hlavním pracovním povinnostem. Tady chybí nezávislá státní instituce, která by vychovávala lidi s analytickou schopností, kteří by radili politikům s reformami, aby je nepokazili. Takový státní institut funguje například v Nizozemsku. Ve Velké Británii zase existuje Institute For Fiscal Studies, který je částečně financován ze zakázek vlády, částečně z jiných zdrojů a skutečně poskytuje přesvědčivé a důkladné analýzy dopadů státních projektů a reforem.

LN Dost dobře si nedokážu představit, že by podobný návrh v Česku padl na úrodnou půdu...

Politici by se měli oprostit od strachu, že když vytvoří nezávislou analytickou jednotku, nebude jim hrát do karet. Zkrátka by se to muselo udělat tak, aby se politické strany nemusely bát, že by takový úřad byl ovládnut lidmi z tábora jejich politických protivníků. Pokud totiž předložíte skutečně kvalitní analýzu, tak se konečně dostáváte od diskusí typu „já si myslím, že to pomůže, já si myslím, že je to opačně“. Spousta věcí v ekonomii se dá užitečně vyhodnotit a tato část ekonomické profese tu podle mého názoru zkrátka chybí.

LN Máme takové nezávislé odborníky, kteří by v takovém orgánu mohli sedět?

Těch lidí je stále více a tady zkusím říci, že do značné míry i díky CERGE-EI, našemu společnému pracovišti Národohospodářského ústavu Akademie věd a Univerzity Karlovy. Téměř dvacet let tu vzděláváme doktorandy a provádíme výzkum na evropské a světové úrovni. Naši absolventi dnes pracují ve všech mezinárodních organizacích, které vás napadnou. Pět procent jich působí nebo působilo v MMF, naši lidé jsou dnes

i v ČNB, ve výzkumu i v bankovní radě, především se ale uplatňují na špičkových světových univerzitách jako profesori. Ti lidé dostupní jsou. Jde jen o to, zda bude ochota je využít.

LN Hovořil jste o tom, že sociální vědy po pádu komunismu byly ve špatném stavu a že se to nepodařilo napravit. Ono se obecně o českém vysokém školství nehovoří zrovna v superlativech. Kde se stala chyba? Vždyť od zmiňované éry komunismu uběhlo dvacet let...

To je zásadní otázka. Stačí se jen podívat, v jak kvalitních vědeckých časopisech naši vědci v sociálních a humanitních vědách publikují. Pokud kvalitu vědeckých časopisů rozdělíme na třetiny, čeští sociální vědci publikují téměř výlučně v té nejspodnější třetině – na rozdíl od sociálních vědců v Rakousku, Nizozemsku, Švédsku a dalších malých zemích. My na CERGE-EI vyprodukuje podle vládní databáze výstupů vyšší podíl publikací v horních dvou třetinách nejkvalitnějších časopisů než zbytek Univerzity Karlovy nebo zbytek Akademie věd za sociologii, ekonomii, psychologii a politologii dohromady.

LN Proč je práce vědců tak nekvalitní?

Nikdo není ochoten vědce za kvalitní práci ohodnotit. Sociální vědy jsou v České republice v porovnání s ostatními obory podfinancované, to například vychází z posledního výstupu mezinárodního auditu výzkumu, vývoje a inovací. To ale není jediný problém. Peníze na vědu také ne vždy jdou tam, kam by měly jít. To znamená do kvalitní vědy. Právě probíhající reforma financování výzkumu, vývoje a inovací v sociálních vědách funguje přesně opačně, než by měla, a motivuje výzkumníky, aby vyráběli lehce dostupné a méně kvalitní výstupy. To, co Rada vlády pro výzkum vývoj a inovace zavedla, a to, co zřejmě bude zavádět v budoucích dvou třech letech, funguje skutečně cíleně proti kvalitnímu výzkumu v sociálních vědách. Další příklad špatně provedené obecně potřebné reformy.

LN Co by měl tedy stát v tuto chvíli udělat?

V sociálních vědách by měl zavést implementaci toho, co se za-

čalo dělat před dvěma lety, tedy odměňování nevhodným způsobem. Špatné motivace jsou horší než žádné motivace.

LN V čem je CERGE-EI jiné než ostatní vědecká pracoviště, když se vám daří produkovat kvalitní výstupy?

Fungujeme podobně jako americké univerzity. Teď se ne bavím o úrovni podpory, ale o procesu, který určuje, které výzkumníky najmete a propustíte, koho budete odměňovat a za jaký typ práce. K tomu využíváme poradní orgán složený z předních světových ekonomů, včetně nositele Nobelovy ceny. Vytváří se tak naprosto stejný vnitřní konkurenční tlak, který byste cítili na jakékoli americké či západoevropské univerzitě.

LN A jak se vyrovnáváte s podmínkami financování, o kterých jste hovořil?

Nám se v posledních dvaceti letech podařilo, za přispění především Akademie věd a Univerzity Karlovy, vytvořit prostředí, které do jisté míry odizolovalo naše výzkumníky od těchto tlaků. Pokud reforma financování vědy bude pokračovat tak, jak pokračuje, bude to dlouhodobě neudržitelná situace i pro naše pracoviště.

Šéf CERGE-EI

Štěpán Jurajda

Získal doktorát na University of Pittsburgh v roce 1997 a po ročním hostování na Princeton University začal působit na CERGE-EI. Čtyři roky působil jako zástupce ředitele pro výzkum a od roku 2009 je ředitelem CERGE-EI. V roce 2004 obhájil habilitaci na FSV UK a získal Cenu Otto Wichterleho, kterou uděluje Akademie věd ČR vědcům do 35 let. V letech 2005 až 2010 byl členem výkonného výboru Evropské asociace ekonomů práce, je členem předsednictva České společnosti ekonomické, členem Akademického sněmu AV ČR a předsedou Oborové komise pro sociální a humanitní vědy Grantové agentury ČR. Pracoval jako konzultant pro Světovou banku, UNDP, EBRD či Evropskou komisi a pravidelně publikuje v předních mezinárodních vědeckých časopisech.